

Банківський нагляд як інституційний елемент макроекономічного управління в умовах системних ризиків

Одним із ключових викликів сучасної економіки є забезпечення стійкості банківської системи в умовах зростання геополітичної напруги, цифрової трансформації та глобальних фінансових ризиків. У цьому контексті банківський нагляд є не лише інструментом регуляторного контролю, а й повноцінним інституційним механізмом підтримання макроекономічної стабільності. Запропоновано інституційну модель банківського нагляду, що поєднує пруденційні, інформаційно-аналітичні, нормативно-правові та технологічні компоненти в єдину систему управління ризиками. Така модель передбачає двоетапну систему впливу: на мікропруденційному рівні – через моніторинг фінансового стану та ризик-профілю окремих банків; на макропруденційному – через виявлення системних ризиків і координацію стабілізаційних заходів. З метою підвищення ефективності інституційної взаємодії між наглядовими органами, банками та іншими учасниками фінансового ринку запропоновано концептуальний підхід до інтеграції цифрових технологій у процес нагляду. Йдеться про застосування RegTech- і SupTech-рішень, що дають змогу оперативньо ідентифікувати ризики, оптимізувати інформаційні потоки та забезпечити проактивний вплив на дестабілізуючі фактори. Такий підхід дозволяє своєчасно виявляти дисбаланси у фінансовій системі, підвищити її адаптивність до шоків і зменшити рівень регуляторної невизначеності. Впровадження цифрових інструментів банківського нагляду в умовах кризових ситуацій розглядається як необхідна умова підтримання довготривалої фінансової стабільності та збереження довіри до банківського сектору.

Ключові слова: банківський нагляд; фінансова стабільність; регуляторна політика; пруденційне регулювання; цифровізація; системні ризики.

Актуальність теми. В умовах глибоких трансформацій світового фінансового середовища, ескалації геоекономічних ризиків та стрімкого розвитку цифрових фінансових технологій, проблематика інституційного вдосконалення банківського нагляду набуває визначального значення для забезпечення стійкості національної економіки та підтримання макроекономічної рівноваги. Банківська система залишається ключовою ланкою фінансового посередництва, через яку реалізуються заходи грошово-кредитного регулювання, інвестиційні потоки та антикризові інструменти державної політики. Від ефективності інституційного нагляду за банками залежить спроможність держави підтримувати фінансову стійкість, стримувати деструктивні наслідки системних ризиків і гарантувати захист інтересів вкладників та інвесторів у періоди криз. У зв'язку з цим посилюється увага до оновлення теоретико-методологічного апарату оцінки ролі банківського нагляду в макроекономічному регулюванні, з урахуванням новітніх викликів і технологічних змін.

Особливого значення це питання набуває в умовах повномасштабної війни, що істотно змінила операційне середовище банків та вимоги до пруденційного регулювання. Зниження прогнозованості фінансових потоків, підвищення ризику неплатоспроможності та загрозливі масштаби фізичних і кібернетичних ризиків зумовлюють потребу в переосмисленні функцій банківського нагляду не лише як інструмент контролю, а й як системний регулятивний механізм підтримки цілісності та адаптивності фінансової системи. Водночас цифровізація банківської діяльності створює нові можливості для вдосконалення моніторингових функцій, а впровадження інноваційних SupTech-рішень посилює превентивний потенціал нагляду. Це актуалізує потребу у розробці нової інституційної моделі банківського нагляду, здатної ефективно поєднувати регуляторну гнучкість, ризик-орієнтований підхід і стратегічну спрямованість на забезпечення макроекономічної рівноваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Проблематика банківського нагляду як інституційного інструмента забезпечення фінансової стабільності розглядається в низці сучасних наукових праць. Зокрема, питання адаптації банківських систем до умов післявоєнної економіки та підвищення їх фінансової витривалості досліджено у публікації Р.С. Сороки, В.М. Березовика та О.А. Антонока [1]. У роботах П.Шамшадалі, К.П.А. Гафура, П.Даймарі та ін. простежено тенденції розвитку досліджень банківських криз та виявлено ключові напрями наукового дискурсу у цій сфері [2; 4; 6]. Значну увагу впливу геополітичних ризиків на рівень системних загроз у банківській системі ЄС приділено в дослідженні М.Габб'ядіні, М.Меолі та С.Вісари [3].

Окрему увагу в літературі приділено інституційним аспектам банківського нагляду в умовах посилення екологічних вимог і регуляторного впливу, що висвітлено у роботі Л.Юе, Л.Хонга та

Л.Чжицзяна [5], а також оцінці впливу регуляторних санкцій на переорієнтацію підприємств від фінансових до реальних економічних активностей, про що йдеться у дослідженні Г.Цзюньвена, С.Хао, В.Сюєя та Л.Чао [8]. Проблематика ризиків глобалізації та їх урахування в інвестиційних стратегіях розкрита у статті Ч.Сафарлі, С.Колача, М.Живка, О.Вольського та Н.Бобро [7]. Аспекти цифровізації та її впливу на ефективність банківського нагляду, зокрема в межах загальної економічної політики та управління розвитком міст, досліджено у працях О.Тимошенка, А.Тимошенка, С.Ягодзінського, А.Амбера [9–11].

Метою статті є дослідження банківського нагляду як стратегічного інструменту макроекономічного регулювання та формалізація основних інституційних детермінант його впливу на фінансову стійкість банківської системи.

Викладення основного матеріалу. Банківський нагляд у сучасній економіці виходить за межі вузькоспеціалізованої контрольної функції та набуває значення повноцінного інституційного елемента макроекономічного управління. Так через наглядові механізми держава впливає на структуру фінансових потоків і рівень системних ризиків, формуючи передумови для забезпечення фінансової стабільності та підтримання стійких траєкторій економічного розвитку. Інституційна роль банківського нагляду проявляється у його здатності забезпечувати стабільність фінансової системи в умовах активного розвитку цифрових фінансових технологій, трансформації бізнес-моделей банків та зміни потреб їх клієнтів, що безпосередньо пов'язано з підвищенням конкурентоспроможності банківського сектору [4, с. 657].

Економічна ефективність наглядових інструментів значною мірою визначається їх інституційною гнучкістю, послідовністю та передбачуваністю. Суб'єкти фінансового ринку орієнтуються на стабільність нормативно-правового середовища та прозорість наглядових вимог під час формування стратегій розвитку, управління ризиками та ухвалення інвестиційних рішень. Значущість банківської системи як ключового елемента фінансового посередництва, а також ризиковий характер діяльності кредитних установ зумовлюють об'єктивну потребу у формуванні та постійному вдосконаленні ефективного механізму банківського нагляду, здатного мінімізувати накопичення фінансових дисбалансів і знижувати рівень системної невизначеності [10, с. 254]. За наявності чітких і послідовних регуляторних правил зростає довіра до банківської системи, що позитивно впливає на стабільність фінансових відносин і очікування економічних агентів.

Важливо зауважити, що в умовах глобалізації фінансових ринків перед банківським наглядом постають нові виклики, які зумовлені трансграничним рухом капіталу, посиленням взаємозалежності фінансових інститутів та поширенням цифрових фінансових інновацій [3; 7]. Такі процеси підвищують складність і масштаб системних ризиків, а також змінюють канали їх поширення у фінансовій системі. Адаптація правових і інституційних інструментів банківського нагляду до зазначених умов стає необхідною передумовою підтримання фінансової стійкості та обмеження деструктивного впливу глобальних і геополітичних ризиків на національні банківські системи.

Своєю чергою інституційний розвиток банківського нагляду передбачає узгодження національних підходів регулювання з міжнародними стандартами, а також впровадження ризик-орієнтованих і превентивних інструментів наглядової діяльності. Такий підхід дозволяє своєчасно ідентифікувати потенційні дисбаланси, знижувати ймовірність кризових явищ та забезпечувати макроекономічну стабільність у довгостроковій перспективі [2; 5; 8].

У контексті нашого аналізу сформуємо взаємозв'язок між економічною природою системних ризиків, правовими механізмами банківського нагляду та їх макроекономічними наслідками, що дасть змогу простежити, яким чином наглядові й регулятивні інструменти сприяють зміцненню фінансової стійкості та запобіганню кризовим явищам у банківському секторі (табл. 1).

Таблиця 1

Інституційне значення банківського нагляду в умовах системних ризиків

Напрямок	Правова та економічна характеристика банківського нагляду	Економічне та інституційне значення
1	2	3
Системні ризики у банківському секторі	Ризики виникають унаслідок високої взаємопов'язаності банківських установ та фінансових потоків	Підвищується вразливість фінансової системи
Економічна роль банківського нагляду	Нагляд орієнтований на раннє виявлення фінансових дисбалансів	Знижується ймовірність кризових явищ
Правові основи регулювання	Запроваджується спеціальний правовий режим здійснення банківської діяльності	Формуються інституційні гарантії фінансової стабільності

1	2	3
Превентивний характер нагляду	Регулювання спрямоване на попередження порушень і накопичення ризиків	Обмежується зростання фінансових дисбалансів
Ризик-орієнтований підхід	Нагляд ураховує структуру та рівень ризиків, що приймаються банками	Підвищується ефективність регуляторного впливу
Макроекономічна функція	Нагляд впливає на стійкість грошового обігу та фінансового посередництва	Підтримується макроекономічна стабільність
Довіра до фінансової системи	Прозорі та передбачувані наглядові вимоги зменшують регуляторну невизначеність	Зміцнюється довіра інвесторів і вкладників
Інституційний розвиток	Адаптація наглядових механізмів до процесів глобалізації та цифровізації	Забезпечується стійкість банківської системи

Джерело: сформовано автором за даними [8; 11]

Систематизація положень у таблиці 1 свідчить, що банківський нагляд і регулювання є ключовими правовими інструментами запобігання системним ризикам та забезпечення фінансової стабільності. Економічна природа системних ризиків зумовлює необхідність застосування превентивного та ризик-орієнтованого підходу до наглядової діяльності, який дає змогу виявляти фінансові дисбаланси на ранніх стадіях їх формування [1].

Правові механізми банківського нагляду формують інституційні умови для стійкого функціонування фінансової системи та зміцнення довіри до банківського сектору, забезпечуючи передбачуваність регуляторного середовища й зниження рівня невизначеності для економічних агентів [10, с. 248]. За умов зростання глобальних системних викликів, воєнних загроз та підвищеної турбулентності фінансових ринків банківський нагляд набуває значення стратегічного інституту макроекономічного управління, спрямованого на підтримання довгострокової фінансової стійкості, збереження стабільності банківського сектору та забезпечення безперервності економічних процесів в Україні [3; 7]. Економічна роль банківської таємниці проявляється у зниженні інформаційних ризиків і формуванні передбачуваного середовища для здійснення фінансових операцій. Кредитні установи, що функціонують в умовах захищеного інформаційного режиму, мають змогу ефективніше виконувати функції фінансового посередництва, зокрема в контексті цифрової трансформації банківської діяльності та орієнтації на потреби клієнтів [4, с. 669]. Правове закріплення режиму банківської таємниці надає відповідним фінансовим відносинам інституційного характеру та забезпечує їх відтворюваність у довгостроковій перспективі.

Як зауважують Р.С. Сорока та ін., посилення системних ризиків у поєднанні з макроекономічною нестабільністю актуалізує банківський нагляд як ключовий інституційний механізм макроекономічного регулювання [1]. Так, в умовах макроекономічної нестабільності та цифрової трансформації фінансової сфери, ефективне управління банківськими ризиками потребує врахування міжнародних стандартів і новітніх технологій [8, с. 442]. Саме наглядові органи (центральний банк та інші регулятори) покликані своєчасно ідентифікувати системні загрози та реалізувати превентивні заходи, спрямовані на обмеження негативного впливу шоків на фінансову систему. Сформована нами інституційна модель банківського нагляду (рис. 1) відображає взаємодію ключових елементів – регуляторного середовища, механізмів контролю та моніторингу, інформаційно-аналітичних систем і процедур управління ризиками.

Можна констатувати, що інтеграція економічних, нормативно-правових, інформаційних та безпекових компонентів у межах єдиної наглядової системи підвищує адаптивність банків до шоків, мінімізує ризики та посилює стабільність у кризових умовах. Така модель узгоджується з міжнародними стандартами (Базель III/IV тощо) та найкращими світовими практиками, що забезпечує узгодження вітчизняного нагляду з глобальними вимогами [5]. Важливим компонентом є й дотримання банками пруденційних нормативів, зокрема достатності капіталу, ліквідності та обмеження ризикової концентрації активів. Так встановлення Національним банком України нормативних значень кредитного ризику запобігає надмірній концентрації ризиків у банківській системі [9; 10]. На рисунку 1 можна побачити, що нагляд охоплює як мікропруденційний рівень (контроль фінансового стану та ризик-профілю окремих банків), так і макропруденційний рівень (виявлення системних ризиків і підтримання стабільності всієї фінансової системи).

Джерело: сформовано автором за даними [5]

Рис. 1. Інституційна модель банківського нагляду

Ефективний банківський нагляд прямо впливає на фінансову стійкість банків та довіру інвесторів. Наглядові інструменти спонукають банки дотримуватися консервативних стандартів ризик-менеджменту, що підвищує надійність банківських установ. Дотримання пруденційних вимог дозволяє мінімізувати ймовірність втрат і невиконання зобов'язань перед вкладниками, запобігаючи втраті репутації банку та його потенційному банкрутству. У результаті посилюється довіра інвесторів і вкладників до банківського сектору, оскільки ринок упевнюється у прозорості та надійності фінансових установ. Нагляд акцентує увагу на підвищенні прозорості діяльності банків: зокрема, посилюються вимоги до структури власності та процедур кредитування для забезпечення відкритості інформації та дотримання нормативів регулятора [1; 4]. Зменшення інформаційної асиметрії через розкриття банками повної та достовірної інформації про свою діяльність сприяє формуванню атмосфери довіри на ринку.

Варто наголосити, що цифрові технології відіграють на сьогодні надзвичайно важливу роль у підвищенні ефективності банківського нагляду. Впровадження сучасних RegTech та SupTech-рішень забезпечує автоматизацію наглядових процесів і оперативний аналіз великих масивів даних, що дозволяє своєчасно виявляти ризикові тенденції. Застосування штучного інтелекту, концепції відкритого банкінгу та блокчейн-рішень уже довело свою результативність у зниженні кредитних ризиків та підвищенні ефективності ризик-менеджменту банків [8; 11]. Ці інновації розширюють можливості моніторингу і прогнозування, прискорюють обмін інформацією між банками і регулятором, а також сприяють дотриманню стандартів безпеки та прозорості. У кризових ситуаціях (наприклад, під час глобальних фінансових потрясінь чи воєнних дій) цифрові інструменти дозволяють наглядовим органам більш гнучко реагувати на стрімкі зміни та підтримувати безперервність основних функцій банківської системи.

Періоди фінансових криз висвітлюють ключову стабілізаційну роль банківського нагляду. При виникненні системних шоків регулятор посилює контроль за банками, проводячи стрес-тестування, оцінку якості активів та платоспроможності, а також вживаючи антикризових заходів (тимчасове пом'якшення нормативів, вимоги щодо рекапіталізації тощо). Досвід воєнного стану в Україні показав, що втрати від кредитного ризику можуть впливати не лише на окремі банки, а й на стабільність всієї банківської системи, тому підтримання стійкості сектору стає пріоритетним завданням для економіки [4, с. 655]. У цей період наглядові органи приділяють особливу увагу зменшенню частки проблемних активів, контролю ліквідності та гарантуванню виконання банками зобов'язань перед клієнтами. Завдяки інституційній спроможності нагляду вчасно втручатися і координувати дії з оздоровлення банків, фінансовий сектор здатен успішніше проходити через фазу турбулентності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дало змогу встановити, що банківський нагляд у сучасних умовах відіграє провідну роль як інституційний механізм забезпечення фінансової стійкості, макроекономічної рівноваги та безперервності функціонування банківського сектору в умовах кризових трансформацій. Його ефективність визначається не лише нормативно-правовою архітектурою, але й здатністю до проактивного виявлення системних дисбалансів, адаптації до цифрових інновацій, оперативної реакції на зовнішні шоки та формування довіри економічних агентів до фінансової системи. Забезпечення стійкості банківської системи в умовах багатовекторних ризиків можливе завдяки інтеграції пруденційного регулювання, ризик-орієнтованих підходів, інституційної адаптивності та цифрових технологій у межах цілісної наглядової архітектури.

Подальші дослідження доцільно зосередити на моделюванні інституційної динаміки наглядових практик у контексті глобалізації фінансових потоків, цифровізації банківських операцій та інтеграції міжнародних стандартів макропруденційного регулювання. Особливо актуальними є наукові розвідки, присвячені аналізу ефективності SupTech/RegTech-інструментів, цифрових ризиків і викликів кібербезпеки, які впливають на архітектонику регуляторного середовища. Значний науково-практичний інтерес становить оцінка здатності банківського нагляду забезпечувати превентивний вплив на фінансову поведінку банків у кризових і посткризових фазах економічного циклу, зокрема в умовах воєнного стану та підвищеної регуляторної невизначеності.

Список використаної літератури:

1. Сорока Р.С. Розробка індикаторів фінансової витривалості банківських систем у післявоєнній економіці / Р.С. Сорока, В.М. Березовик, О.А. Антонюк // *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. – 2025. – Вип. 23. DOI: 10.5281/zenodo.17490095.
2. Shamshadali P. Mapping the future of banking crisis research: key contributors and emerging areas / P. Shamshadali, C.P.A. Gafoor, P. Daimari // *Latin American Journal of Central Banking*. – 2025. DOI: 10.1016/j.latcb.2024.100153.
3. Gabbiadini M. Geopolitical risk and systemic risk in the European banking system / M. Gabbiadini, M. Meoli, S. Vismara // *Finance Research Letters*. – 2025. DOI: 10.1016/j.frl.2025.108796.
4. Тимошенко Ю.О. Цифрові фінансові технології у структурі банківської системи України / Ю.О. Тимошенко // *Наукові перспективи*. – 2025. – № 10 (64). – С. 657–669. DOI: 10.52058/2708-7530-2025-10(64)-657-669.
5. Liang Y. How does strict financial supervision affect corporate green credit: empirical evidence from the new capital management regulation / Y. Liang, H. Le, Z. Lu // *Finance Research Letters*. – 2025. DOI: 10.1016/j.frl.2025.108323.
6. Тимошенко Ю.О. Концептуальні підходи до дослідження грошово-кредитної політики у сучасній економіці / Ю.О. Тимошенко // *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. – 2025. – Вип. 23. DOI: 10.5281/zenodo.17557469.
7. Considering globalisation risks in the formation and implementation of international investment strategies / C. Safarli, S. Kolach, M. Zhyvko and other // *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*. – 2024. – Т. 22, № 2. – Р. 100284–100293. DOI: 10.57239/PJLSS-2024-22.2.00776.
8. Sword suppress virtual fire: bank regulatory sanctions help companies shift from financial to real economic activities / J. Guo, H. Sun, S. Wang, C. Liu // *International Review of Financial Analysis*. – 2025. DOI: 10.1016/j.irfa.2025.104713.
9. Integral approach to assessing the sustainable urban development of Kyiv / O. Tymoshenko, A. Tymoshenko, S. Yahodzinskyi, A. Amber // *Intelligent Transport Systems: Ecology, Safety, Quality, Comfort*. – 2025. – Vol. 1335. DOI: 10.1007/978-3-031-87376-8_1.
10. Тимошенко А.О. Економічна стійкість державних фінансів у системі забезпечення національної безпеки / А.О. Тимошенко // *Актуальні проблеми сталого розвитку*. – 2025. – № 2 (8). – С. 247–255. DOI: 10.60022/2(8)-30S.
11. Bobro N. Digital technologies in the context of economic systems development / N. Bobro // *International Journal of Economics and Business Administration*. – 2024. – Vol. 12, Issue 2. – Р. 64–70. DOI: 10.35808/ijeba/842.

References:

1. Soroka, R.S., Berezovik, V.M. and Antoniuk, O.A. (2025), «Rozrobka indyikatoriv finansovoi vytryvalosti bankivskykh system u pisliavoiennii ekonomitsi», *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii*, Issue 23, doi: 10.5281/zenodo.17490095.
2. Shamshadali, P., Gafoor, C.P.A. and Daimari, P. (2025), «Mapping the future of banking crisis research: key contributors and emerging areas», *Latin American Journal of Central Banking*, doi: 10.1016/j.latcb.2024.100153.

3. Gabbiadini, M., Meoli, M. and Vismara, S. (2025), «Geopolitical risk and systemic risk in the European banking system», *Finance Research Letters*, doi: 10.1016/j.frl.2025.108796.
4. Tymoshenko, Yu.O. (2025), «Tsyfrovi finansovi tekhnologii u strukturi bankivskoi systemy Ukrainy», *Naukovi perspektyvy*, No. 10 (64), pp. 657–669, doi: 10.52058/2708-7530-2025-10(64)-657-669.
5. Liang, Y., Le, H. and Lu, Z. (2025), «How does strict financial supervision affect corporate green credit: empirical evidence from the new capital management regulation», *Finance Research Letters*, doi: 10.1016/j.frl.2025.108323.
6. Tymoshenko, Yu.O. (2025), «Kontseptualni pidkhody do doslidzhennia hroshovo-kredytnoi polityky u suchasni ekonomitsi», *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii*, Issue 23, doi: 10.5281/zenodo.17557469.
7. Safarli, C., Kolach, S., Zhyvko, M. et al. (2024). «Considering globalisation risks in the formation and implementation of international investment strategies», *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*, Vol. 22, No. 2, pp. 100284–100293, doi: 10.57239/PJLSS-2024-22.2.00776.
8. Guo, J., Sun, H., Wang, S. and Liu, C. (2025), «Sword suppress virtual fire: bank regulatory sanctions help companies shift from financial to real economic activities», *International Review of Financial Analysis*, doi: 10.1016/j.irfa.2025.104713.
9. Tymoshenko, O., Tymoshenko, A., Yahodzinskyi, S. and Amber, A. (2025), «Integral approach to assessing the sustainable urban development of Kyiv», *Intelligent Transport Systems: Ecology, Safety, Quality, Comfort*, Vol. 1335, doi: 10.1007/978-3-031-87376-8_1.
10. Tymoshenko, A.O. (2025), «Ekonomichna stiikist derzhavnykh finansiv u systemi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky», *Aktualni problemy staloho rozvytku*, No. 2 (8), pp. 247–255, doi: 10.60022/2(8)-30S.
11. Bobro, N. (2024), «Digital technologies in the context of economic systems development», *International Journal of Economics and Business Administration*, Vol. 12, Issue 2, pp. 64–70, doi: 10.35808/ijeba/842.

Тимошенко Юлія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, виконавчий директор департаменту туризму та реклами, директор департаменту реклами, директор академії інновацій та бізнесу Європейського університету.

<https://orcid.org/0009-0005-2107-7634>.

Наукові інтереси:

- економіка;
- економічні науки;
- фінанси;
- гроші;
- фінанси і кредит.

Tymoshenko Yu.O.

Banking supervision as an institutional element of macroeconomic management in conditions of systemic risks

One of the key challenges facing the modern economy is ensuring the resilience of the banking system amid growing geopolitical tensions, digital transformation, and global financial risks. In this context, banking supervision is not only an instrument of regulatory control, but also a full-fledged institutional mechanism for maintaining macroeconomic stability. An institutional model of banking supervision is proposed, combining prudential, information and analytical, regulatory and legal, and technological components into an integrated risk management system. This model provides for a two-stage system of influence: at the microprudential level, through monitoring the financial condition and risk profile of individual banks; at the macroprudential level, through the identification of systemic risks and the coordination of stabilization measures. In order to improve the effectiveness of institutional interaction between supervisory authorities, banks, and other financial market participants, a conceptual approach to integrating digital technologies into the supervisory process has been proposed. This involves the use of RegTech and SupTech solutions that enable the rapid identification of risks, optimization of information flows, and proactive influence on destabilizing factors. This approach allows for the timely detection of imbalances in the financial system, increases its adaptability to shocks, and reduces regulatory uncertainty. The introduction of digital banking supervision tools in crisis situations is seen as a necessary condition for maintaining long-term financial stability and preserving confidence in the banking sector.

Keywords: banking supervision; financial stability; regulatory policy; prudential regulation; digitalization; systemic risks.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2026.